

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

LUCIJA LONČAREVIĆ

**METODIČKI PRISTUPI U SUVREMENOJ HRVATSKOJ
BAJCI**

Diplomski rad

Petrinja, studeni 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Ime i prezime pristupnika: Lucija Lončarević
TEMA DIPLOMSKOG RADA: Metodički pristupi u
suvremenoj hrvatskoj bajci

Diplomski rad

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Vladimira Velički
SUMENTOR: Božica Vujić, prof.

Petrinja, studeni 2021.

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristio drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)

Sadržaj

1. UVOD	1
2. BAJKA U NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU HRVATSKOGA JEZIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI I PREDMETNOM KURIKULU	2
3. ŠTO JE BAJKA I OSNOVNA OBILJEŽJA SUVREMENE BAJKE	3
3.1. Hrvatska bajka	6
3.1.1. Moderna (hrvatska) bajka	7
4. ISTRAŽIVANJE	9
4.1. Metodologija	10
4.1.1. Rezultati	11
4.2. Rasprava	19
5. METODIČKI SUSTAVI NASTAVE BAJKE U HRVATSKOME JEZIKU	20
6. NASTAVNI SATI	22
6.1. Klasična bajka	23
6.2. Suvremena bajka	24
6.3. Anketa učenika	26
7. ZAKLJUČAK ILI ZAŠTO NAM U BAJKAMA TREBAJU ZMAJEVI	27
8. LITERATURA	29
9. PRILOZI	33

Sažetak

Ovaj rad bavi se metodičkim sustavima u suvremenoj hrvatskoj bajci u sklopu nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj školi. Bajka je u njoj prisutna od početka uvođenja općeg obrazovanja u Hrvatskoj kao redovito štivo u čitankama i lektira, prije svega u nižim razredima osnovne škole. U toj dobi, osim obrazovne funkcije, bajka zbog svojih etičkih značajki ima veliku odgojnu ulogu. Osim klasične bajke, u nastavi hrvatskoga jezika važnu ulogu ima i suvremena bajka, koja se u hrvatskoj književnosti datira nakon Drugoga svjetskoga rata i koja u suvremenom nastavnom planu i programu odnosno kurikulu nastave Hrvatskoga jezika ima svoju važnost i ulogu, koju je pokazalo i istraživanje provedeno anketom među učiteljima. Rezultati istraživanja upućuju na zaključak da je bajka neizostavno sredstvo u obrazovnom i odgojnom procesu te da u njemu i suvremena bajka mora imati zastupljenost. Kada je riječ o metodičkim pristupima u nastavi bajke, došlo se do zaključka da se učitelji nerijetko koriste s više metodičkih pristupa, od kojih su najčešći problemsko-stvaralačkim metodičkim pristupom. U radu su predstavljena i po dva održana nastavna sata u školi, tijekom kojih su s učenicima obrađene bajke Šuma Striborova Ivane Brlić-Mažuranić i Tri lisice i šumski car Anđelke Martić te su predstavljeni i interpretirani dojmovi učenika s obzirom na klasičnu i suvremenu bajku. Učenici afirmativno prihvaćaju bajku u nastavi te rado čitaju bajke i izvan nastavnog kurikula i procesa, bilo po uputi starijih (roditelja, učitelja), bilo na vlastitu pobudu.

KLJUČNE RIJEČI: bajka, suvremena bajka, učenik, učitelj

Summary

This paper deals with systems of methods in contemporary Croatian fairy tales, in the frame of Croatian language teaching in primary school. The fairy tale has been present in it since the beginning of the introduction of general education in Croatia, as a regular reading in textbooks and reading books, mainly in the lower grades of primary school. In addition to classical fairy tales, modern fairy tales also play an important role in Croatian language teaching, which dates back to the post-World War II period in Croatian literature and which has its importance and role in the modern curriculum of Croatian language teaching. The survey data point to the conclusion that a fairy tale is an indispensable tool in the educational process and that a modern fairy tale must be represented in it. When it comes to methodical approaches in teaching fairy tales, it was concluded that teachers often apply a number of

them, most often the problematization and the creative methodical approach. The paper also presents a pair of two-hours lessons held at the school, during which the fairy tales Stribor's Forest by Ivana Brlić-Mažuranić, as well as Three Foxes and the Forest Emperor by Anđelka Martić were analyzed with the students. Their impressions of classical and modern fairy tales were presented and interpreted. Students affirmatively accept the fairy tale in class and besides they are happy to read fairy tales outside the teaching curriculum and process, either on the instructions of the elders (parents, teachers), or on their own initiative.

KEY WORDS: fairy tale, contemporary fairy tale, student, teacher, teaching methodology

1. UVOD

Bajka je kratki prozni žanr, prisutan u usmenoj pripovjednoj kulturi (tu se, zapravo, još ne može govoriti o „književnosti“) svih naroda, a potom i u pisanoj književnosti. Iako je bajka djeci najzanimljivija između četvrte i sedme godine života, „djeca vole bajke i kasnije“ (Grgurević; Fabris, 2012: 157), a vole ih i odrasli. Dapače, u početku, još kao priča koja se usmeno pričala i prenosila samo sjećanjem, ona je bila namijenjena svima, da bi tek poslije postala žanrom dominantno posvećenim i prilagođenim djeci (Bistrić; Ivon, 2019: 136).

Djeci su bajke često prvi doticaj s književnošću (Vranjković, 2011: 194). Bajka je u hrvatskim školama od kraja 19. st. štivo u čitankama (Hameršak, 2011: 98), osobito u prva četiri razreda osnovne škole, te također obvezna ili preporučena lektira, postavši neizostavnom u planu i programu materinskog jezika. Uz svjetske klasike bajke kao što su Charles Perrault, braća Grimm, Hans Christian Andersen, koji je, prema Pintarić (2008), začetnik moderne bajke; Aleksandar Sergejevič Puškin, Oscar Wilde, Karel Čapek ili naša Ivana Brlić-Mažuranić, u suvremenim čitankama namijenjenim učenicima u primarnom obrazovanju nalazimo i moderne bajke. Njima i njihovoj ulozi u nastavi hrvatskoga jezika u razrednoj nastavi govorit će se u ovom radu.

Recepciji i metodičkoj interpretaciji suvremene hrvatske bajke do sada je posvećeno malo pozornosti, uglavnom kontekstualno. Svakako je općenito koristan metodički predložak istraživanja recepcije i interpretacije bajki u osnovnoj školi Magdalene Dragaš i Dragice Dragun u radu „Recepcija Andersenovih bajki i metodička interpretacija bajke Ružno pače u nižim razredima osnovne škole“ (2007). Dragun i Dragaš provele su istraživanje među 69 učenika 1.-4.razreda osnovne škole s obzirom na dob, spol, emocionalni odnosu prema bajci (vole ili ne vole čitati bajke, koja im je najdraža bajka) te razumijevanje bajke (točnost povezivanja djela i likova). Zanimljiv je u tome smislu i komparatistički pristup Kristine Giacometti (2013) u radu „Od čudesnoga do fantastičnoga: dimenzije svjetova Ivane Brlić-Mažuranić i Nade Iveljić“, gdje interpretira sličnosti i razlike između bajki dviju književnica različitih generacija, koje uspoređuje i Sanja Simel (2008) u radu „Bajkoviti motivi i motivi baštine u zbirci priča Nade Iveljić 'Šestinski Kišobran'“ te ih smatra bliskima prije svega po isticanju motiva univerzalne etike (ljubav, poštenje iskrenost, odanost, marljivost i uopće vrline) (Simel, 2008: 47). Sličnosti i razlike između Ivane Brlić-Mažuranić te Sunčane Škrinjarić i Nade Iveljić obradila je u svom diplomskom radu Antonella Fučkar (2016).

Korisni su u tome pogledu i radovi Stjepana Hranjeca (2004), počevši od „Tri modela nove bajkovitosti“, čijim glavnim predstavnicama smatra Sunčanu Škrinjarić, Nadu Iveljić i Višnju Stahuljak. On im je u okviru Znanstvenoga skupa „Zlatni danci“ posvetio posebne radove. Posljednje tri spomenute spisateljice nedvojbeno se mogu smatrati začetnicama hrvatske suvremene bajke, koje su stoga svojim djelima prisutne u kurikulumu nastave Hrvatskoga jezika u prva četiri razreda osnovne škole, bilo kroz udžbenike ili lektiru, o čemu govorimo u daljnjem tekstu.

2. BAJKA U NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU HRVATSKOGA JEZIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI I PREDMETNOM KURIKULU

Kako je spomenuto, od početka uvođenja općega obrazovanja u Hrvatskoj bajka je redovito štivo u čitankama, prije svega u nižim razredima osnovne škole. U toj dobi, osim obrazovne funkcije, bajka zbog svojih etičkih značajki ima veliku odgojnu ulogu (Bistrić; Ivon, 2019: 140-141).

U „Nastavnom planu i programu za osnovnu školu“ (2006.) bajka je dio nastavnog područja književnosti u 2. razredu s lektirnim naslovima: Hans Christian Andersen *Bajke* (izbor), Karel Čapek *Poštarska bajka*, Nada Iveljić *Božićna bajka* te Charles Perrault *Bajke* (izbor: Vile, Kraljević čuperak, Mačak u čizmama Pepeljuga, ili Ljepotica i zvijer Mme Leprimce de Beaumont, koja se redovito tiska pod Perraultovim imenom). Glavni obrazovni ishod koji treba postići je razlikovati bajku od drugih prozih djela kao priču o čudesnim događajima i likovima. U 3. razredu u nastavnom području književnosti bajka je u „pasivnoj“ poziciji, u funkciji da učenici nauče razlikovati pripovijetku od bajke u stvarnim događajima i likovima nasuprot nestvarnima. Kao lektira predložene su na izbor samo *Hrvatske narodne bajke*. U 4. razredu obrazovni cilj je imenovati i razlikovati osnovna obilježja pjesme, basne, bajke, pripovijetke, dječjeg romana i igrokaza, bez lektirnog naslova bajke. Pojam moderne bajke obrađuje se u 8. razredu u sklopu nastavne književnosti s ciljem razlikovati modernu bajku od klasične. Zanimljivo je da „Nastavni plan i program“ ne ističe odgojne ciljeve odnosno ishode.

U „Kurikulumu za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj“ bajka je uvrštena već u 1. razredu. U sklopu nastave književnosti

obrazovni je cilj odnosno ishod izražavanje emocionalnog odnosa učenika prema književnom djelu (učenik izražava sviđa li mu se djelo ili ne); u 2. razredu ishod treba biti objašnjenje razloga zbog kojih mu se književni tekst sviđa ili ne sviđa; osim toga, učenik treba prepoznati bajku po čudesnim i izmišljenim pripovjednim elementima. U 3. razredu bajka je prisutna kao sredstvo kojim se postiže ishod uočavanja vrijednosti književnoga teksta primjereno sposobnostima razumijevanja i vlastitomu čitateljskom i osobnom iskustvu, te razlikovanje realistične priče ili pripovijetke, bajke, basne, zagonetke, igrokaza i dječjeg romana po obliku i sadržaju, dok u 4. razredu bajka, uz ostale prozne žanrove, treba poslužiti osposobljavanju učenika da objasni književni tekst primjereno recepcijskim sposobnostima te vlastitomu čitateljskom i osobnom iskustvu. Osim toga, u sklopu nastavnog područja komunikacije i jezika bajka je u 1. razredu u funkciji poticanja aktivnog slušanja te izdvajanja i razvrstavanja informacija i ideja u tekstu.

Iz ove kratke raščlambe „Nastavnog plana i programa“ i „Kurikuluma“ može se zaključiti da je bajka važan sastavni dio nastave Hrvatskoga jezika u osnovnoj školi, osobito u prva četiri razreda. Obrazovni ishodi prilagođeni su učeničkim sposobnostima, primjerenima dobi. S obzirom na tu, obrazovno-odgojnu ulogu, sljedeće poglavlje bit će posvećeno osnovnim obilježjima suvremene bajke.

3. ŠTO JE BAJKA I OSNOVNA OBILJEŽJA SUVREMENE BAJKE

Naravno, kada govorimo o bajci i bajkama, potrebno je prije svega odgovoriti na pitanje: što je bajka i što je (koja obilježja) razlikuje od drugih proznih žanrova (iako, rijetko, bajka može biti napisana i u stihu, npr. *Bajka o ribaru i ribici* Aleksandra S. Puškina)? U traženju odgovora na ovo pitanje većina književnih teoretičara ili povjesničara upućuje na glagol bajati. Tako i naš poznati književni teoretičar, autor poznate *Teorije književnosti* i urednik *Književnog leksikona* Milivoj Solar navodi da riječ bajka dolazi od praslavenske riječi bajati, što znači pripovijedati ili govoriti, određivši je kao „književnu vrstu u kojoj se čudesno i nadnaravno prepleću sa zbiljskim na takav način da između prirodnog i natprirodnog, stvarnog i izmišljenog, mogućeg i nemogućeg nema razdvajanja niti suprotnosti“ (Solar, 2007: 28). I pisac povijesti hrvatske dječje književnosti Milan Crnković (1990.) ističe da bajka dolazi od riječi bajati, što znači vraćati ili čarati. Navodi i rjeđe upotrebljavani pojam gatka, od riječi gatati, koja znači odgonetavati, primjerice budućnost. Veliki rječnik hrvatskog

standardnog jezika kaže da je bajka „kratka poetska priča nestvarnih likova i fantastičnog sadržaja, književna vrsta s obvezatnim motivima i sretnim završetkom“ odnosno da je „pretjerana ili izmišljena priča o čemu“ (Jojčić i sur., 2015: 59). Jezikoslovac i metodičar Stjepko Težak piše da su bajke „sve priče u kojima se slika svijeta izgrađuje na nestvarnim, nadnaravnim elementima i u kojim je, kao u animiranom filmu, sve moguće“ (Pintarić, 2008: 9). U svojem poznatom djelu *Jednostavni oblici* francuski književni teoretičar Andre Jolles bajku definira kao oblik kojim „teži ispričati zgodu ili događaj uvjerljiva značenja na takav način da nas se dojmimo poput stvarnoga zbivanja i da nam sam događaj učini važnijim od osoba koje ga doživljavaju“ (Jolles, 1978: 164) te ističe njezinu moralnu dimenziju: „Iz ove nutarnje gradnje bajke raste pak moralna zadovoljština...: čim stupimo u svijet bajki, poništavamo svijet stvarnosti što smo ga osjetili nemoralnim“ (Jolles, 1979: 172). Njemački etnolog Kurt Ranke tumači bajku kao „priču čudesnoga sadržaja, sa svojim kategorijama vremena, prostora i uzroka, koja ne teži vjerodostojnosti“ (Giacometti, 2013: 56). Zanimljiv psihološko-filozofski pristup bajci ima naš teoretičar književnosti Vladimir Biti, koji uopće ne definira bajku, nego se bavi uzrocima njezina nastanka, a njega nalazi u osjećaju praznine koji iznenada spopada glavnog junaka i on napušta dosadašnji život, iako ga nije morao napustiti, pa je bajka zapravo nehaj prema vjerojatnosti – ona je priča koja nevjerojatno čini vjerojatnim (Biti, 1981: 131-133).

Zajedničko je svim ovim definicijama da je bajka žanr bitno obilježen značajkama neobičnosti, nevjerojatnosti, začudnosti, čarobnosti, čudesnosti, fantastičnosti. U tome smislu razumijevaju se i riječi bajkovito, bajno, bajoslovno i sl. Frazom „pričati nekome bajke“ želi se reći da je nešto nevjerojatno, nemoguće ili lažno. Upravo u tom značenju prvi put spominje bajku još 1630. godine fra Stjepan Matijević u svojem *Ispoviedaoniku*, misleći na nešto izmišljeno, besmisleno i lažno (Bošković-Stulli, 2012, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=148279). U tome smislu neki narodi imaju pojmove za bajku koji naglašavaju tu čudesnost, čudnovatost, nevjerojatnost... Primjerice, Rusi je nazivaju volšebnaja skazka – čudnovata, čudesna, čarobna priča, a Englezi fairy tale – vilinska priča. Mnoge bajke to izražavaju već početnim riječima „jednom davno“, „u davna vremena“ i sl. (Bošković-Stulli, 2012, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=148279)

Jasno je dakle uočeno kako su čudesnost, čarobnost, čudnovatost, fantastika i sl. „atributi koji se najčešće upotrebljavaju kada se govori o bajkama“ (Bertoša, 1997: 31); bajka je prije svega po njima prepoznatljiva (Pintarić, 2008: 7-9).

Jedna od suvremenih spisateljica Zvezdana Odošić u bajci *Čudesna krljušt* (1995.) to je sažela riječima: „...u bajkama se nikad i ne očekuje logika“ (Kežman, 2019: 31). U toj neobičnosti, „prenesenosti“ u drugi, usporedni svijet mnogi vide srodnost s mitom, prototipom svake priče, pa stoga neki Odiseja drže prototipom junaka bajke (Bacalja; Pavlek Šantek, 2012).

No, iako bajka nadilazi poznatu iskustvenu stvarnost, ne zaobilazi je. Iako sadrži izmišljene motive odnosno pripada i fantastičnom fikcionalnom svijetu, nasuprot realističnom fikcionalnom svijetu (Giacometti, 2013: 53), bajka nije mit ni fantastična priča, već žanr koji, uvažavajući konvencije o duljini, građi, likovima i mjestu zbivanja (Giacometti, 2013: 55), bez vidljivih granica prožima motive iz stvarnosti/zbilje i mašte/čudesnosti. Zanimljivo je kako je upravo zbog elemenata fantastike i nestvarne fikcionalnosti bajka sve do potkraj 19. st. u Hrvatskoj bila pod sumnjom da kvari djecu i odgaja „sanjare“ (Hameršak, 2011: 115). Ipak je većinom bio prihvaćen pristup da bajka ima pedagošku vrijednost u odgoju (Hameršak, 2011: 138)

Osim toga, bajka redovito ima jasnu i snažno izraženu etičku dimenziju, samim time i moralnoodgojnu ulogu. Dobro i zlo, istina i laž, lijepo i ružno redovito su jasno istaknuti i razlučeni, posebice u poruci i pouci. Dijete se kroz bajku suočava s dobrim i zlim kao s redovitim pojavama ljudskog života. Bajka redovito izražava vjeru u pobjedu dobra (pravde), istine i ljepote. Djetetov sud je „čisto etički i apsolutni sud. Zbivanje bajke odvija se tako da u cijelosti odgovara zahtjevima naivne čudorednosti, pa je ono, po naivno-etičkom sudu, 'dobro' i 'pravedno'. Kao takva, bajka se nalazi u oprečnosti s onime što se događa u stvarnome svijetu. U njemu tijekom zbivanja ne odgovara zahtjevima naivne čudorednosti – to je svijet koji čovjek intuitivno osjeća nepravednim i zbog toga ga u bajci niječe kao stvarnost koja ne udovoljava etici zbivanja te daje sliku novoga svijeta u kojem su svi ti zahtjevi ispunjeni. Tako se bajka suprotstavlja stvarnosti – čini se da se sve nevolje u bajci pojavljuju upravo zato da bi se na kraju dokinule, da bi se čitavo zbivanje podredilo čovjekovim očekivanjima i željama za pravednim tokom svijeta. Građeci svoju sliku vanjskoga svijeta, bajka se radikalno odvaja od svijeta stvarnosti, razvija se u suprotnosti prema njemu i nudi svoj vlastiti, optimistični pogled na svijet. O tome pogotovo svjedoče njezini završeci koji su uvijek sretni...“ (Bertoša, 1997: 32-33).

Te glavne značajke bajke – čudesnost, neodređenost vremena i mjesta, poučnost – izrazio je već francuski književnik Charles Perrault, kojega se smatra začetnikom autorske

umjetničke bajke, koji je svoju knjigu bajki (1697.) naslovio *Priče iz prošlih vremena s poukom*. Bajke dakle, osim što su zanimljive priče, koje se temelje na sukobu suprotnosti (npr. siromaštvo-bogatstvo, velikodušnost-pohlepa/škrtost, mudrost-glupost i dr.), pustolovnosti (zapletu) i optimizmu (pobjeda dobra nad zlom) djeluju poučno, pobuđuju pozitivne osjećaje i misli te su na određen način „lijek za dušu“. Terapeutska uloga bajke odavno je poznata, a potom i definirana u psihologiji (Bettelheim, 2000), da bi se u novije vrijeme govorilo o biblioterapiji raznih oblika stresa kojima su sve više podložna i djeca. Bajke dakle, kako upućuje Crnković, imaju moć „vraćati“, što zapravo znači liječiti (vrač je liječnik); one imaju moć „očarati“ (mag /od magis/ je onaj koji daje „više“), što znači prenijeti slušatelja i čitatelja u neko drugo, novo, ljepše stanje duha, u svijet kakva ne postoji, ali je moguć, a još više željen. No od bajke ne treba „očekivati izlječenje, već radije prosvjetljenje, unutarnji uvid, koje pomaže oslobađanju emocija, promjeni ponašanja, boljem nošenju s problemima te uviđanju mogućih rješenja problema“ (Radenović, 2014: 14).

Zbog svih tih značajki bajka je nazvana i „kraljicom priče“ (Pinatrić, 2008: 7). Neki i romane s bajkovitim elementima, počevši od Robinsona Crusoa do romana o Harryju Potteru, Supermanu, Spidermanu, Batmanu, romanima Clive Stepeltona Lewisa (*Narnijske kronike*) ili Johna Ronalda Reuela Tolkien (*Gospodar prstenova*) i dr. (Grgurević; Fabris, 2012, 164), i njihove filmske inačice smatraju bajkama. No, iako uglavnom zadovoljavaju kriterij jasnog razlučenja dobra i zla, duljinom i načinom pripovijedanja te mitskim i fantastičnim elementima odudaraju od obrasca bajke kao, prije svega, kratke čudesne priče s poukom.

3.1. Hrvatska bajka

Iako se začetnikom hrvatske autorske umjetničke bajke može smatrati August Šenoa povjesticom *Postolar i vrag* (1863), a u to se vrijeme javljaju i dječji časopisi *Bosiljak*, *Smilje*, *Bršljan*, Ivana Brlić-Mažuranić, koju se naziva i „hrvatskim Andersenom“, prvo je ime naše autorske umjetničke bajke. Uz nju u predratnom naraštaju treba spomenuti i Vladimira Nazora, Jagodu Truhelku i Josipa Cvrtilu. Nakon Cvrtiline zbirke *Ivanjska noć* 1944. prvu knjigu bajki *Plesna haljina žutog maslačka* objavila je nakon rata Sunčana Škrinjarić 1951. godine, da bi se potom pisanjem bajki bavili mnogi: Lidija Bajuk, Ljerka Car-Matutinović, Blanka Dovjak-Matković, Anto Gardaš, Maja Gjerek-Lovreković, Dragutin Horkić, Vjekoslava Huljić, Nada Iveljić, Dunja Kalilić, Zlatko Krilić, Stjepan Lice, Anđelka Martić, Zvezdana Odobašić, Luko Paljetak, Božidar Prosenjak, Silvija Šesto, Sunčana Škrinjarić,

Višnja Stahuljak, Sonja Tomić i dr. (Pintarić, 2008: 148-150, 293-301). Svakako, bajka je u četvrtoj četvrtini 20. stoljeća ne samo opstala nego je i popularizirana, kako kroz slikovnicu u predškolskim uzrastima i školsku lekturu, tako i kroz časopise za djecu (*Radost, Smib*), radijski medij, primjerice popularne večernje emisije „Priča koju niste čuli“ odnosno „Priča za laku noć“, kazališne (lutkarske) predstave i filmove, npr. „Čudesna šuma“ i „Čarobnjakov šušir“, prema bajkama Sunčane Škrinjarić. Mnogo bajki danas je dostupno u digitalnom obliku.

3.1.1. Moderna (hrvatska) bajka

„Ustrajno poništavajući razliku između djetinjstva i odraslosti, nacionalne integracije i modernizacije, zabave i pouke, usmenog i pisanog, domaćeg i inozemnog, bajke hrvatske dječje književnosti mijenjale su vlastito obličje, ali i obličje djeteta kojem su se obraćale“ (Hameršak, 2011: 158). Ta „promjena vlastitog obličja“ i „obličja djeteta“ sigurno su jedan od kriterija na temelju kojih se mogu potražiti razlike i pokušati utvrditi vremensku granicu između klasične i moderne hrvatske bajke. U tom razlikovanju možemo se osloniti na novosti u odabiru tema, uporabi motiva i načina pisanja. Pintarić ističe da modernu bajku odnosno „novu bajkovitost“ odlikuju sadržajni i bogatiji opisi mjesta, češći su opisi krajolika (prirode) i ambijenta, bogatije (nešablonske) stilske figure i igrivost (ludizam), likovi su individualiziraniji u opisu i postupcima, granica između zamišljenog i vidljivog svijeta može biti određena, a mjesto i vrijeme češće su određeni, isticanje nagrade i kazne prema zaslugi nije više nužno prisutno (Pintarić, 2008: 10, 16-17). Neke od tih elemenata prepoznaje Bernarda Katušić već u Matoševu opusu, u čijim novelama nalazi modernističku inačicu bajke (Katušić, 2014), odnosno prve elemente moderne bajke. Iako modernizam, kao književno razdoblje moderne u hrvatskoj književnosti na prijelazu iz 19. u 20. st., ne možemo poistovjetiti s modernošću/suvremenošću (s onim što je, kolokvijalno, u modi, dakle u načinu /modus/ suvremeno), Katušić u modernizmu uočava prijelaz s klasične umjetničke bajke, nastale na šablone usmene narodne bajke, s jasnim pravilima jedinstva stvarnoga i zamišljenog svijeta likova, mjesta), stereotipne kompozicije, sukoba dobra i zla i pobjedi dobra, uvjetu i kušnji, nagradi i kazni (Pintarić, 2008: 9, 16-32), prema modernoj bajci, koja iskazuje više individualnih obilježja (Katušić, 2014: 225). Moderna bajka doduše isto tako upotrebljava standardne „rekvizite“ (predmeti, likovi, čarobni brojevi /najčešće tri/ i čarobne riječi, tajne, neobični/natprirodni događaji, neobičan obrat, jezična arhaičnost, dekorativnost; Katušić,

2014: 226-227), međutim, moderan pisac bajki upotrebljava nove simbole, koje Katušić kod Matoša prepoznaje u mišu (*Miš*), klaunu/“Augustu“ (*Balkon*) i papagaju (*Camao*). No Matoš ipak nije pisac bajki, nego novela, prije svega po tome što se njegove priče ne raspliću u klasičnom jasnom odjeljivanju dobra (nagrade) i zla (kazne), što je *conditio sine qua non* bajke kao žanra (Bistrić; Ivon, 2019: 141; Vranjković, 2011: 194).

U skladu s navedenim elementima modernosti, Kristina Giacometti, uspoređujući bajke Ivane Brlić-Mažuranić i Nade Iveljić, ističe da je Iveljić - koju povjesničari i analitičari hrvatske bajke redovito smatraju prvakinjom ili jednom od prvakinja moderne hrvatske umjetničke bajke - iako upotrebljava neke klišeje klasične bajke u načinu pisanju (npr. inicijalna i epiloška formula), određenija u predstavljanju vremena i mjesta zbivanja, odnosno „lokalizacije“, pa znamo da se radnja odvija u određenim mjestima Hrvatskoj, odnosno u „zemljopisno provjerljivom prostoru“, čime odudara od prostorne „nepouzdanosti“ Ivane Brlić-Mažuranić i približava bajku fantastičnoj priči. Osim toga, dok Brlić-Mažuranić gradi sekundarni svijet „koji se sastoji od različitoga omjera fantastičnih i realističnih elemenata između kojih nema vidljivih granica“, kod Iveljić ti svjetovi „postoje usporedno, a između njih postoje granice“ (Giacometti, 2013: 60-62). Slično uočava i Sanja Simel (2008.) u radu „Bajkoviti motivi i motivi baštine u zbirci priča Nade Iveljić 'Šestinski Kišobran'“, zbirci tiskanoj 1972, nakon poznatih političkih događaja 1971. i sloma „Hrvatskoga proljeća“, pa Simel uočava i domoljubnu motiviranost Iveljićkine knjige kao element nove bajkovitosti, jer ona kroz bajke dječjeg čitatelja vodi kroz mjesta u Hrvatskoj. Time je „prekršen“ jedan od zakona bajke – prostorna „nepouzdanost“, odnosno izostanak stvarne lokalizacije. Simel stoga naglašava da je Iveljić „stvorila“ model nove bajkovitosti u dječjoj prozi, uz rame književnicama Sunčani Škrinjarić i Višnji Stahuljak“, u čijim djelima „moderne bajke doživljavaju procvat“ (Simel, 2008: 43-44), što je već prije istaknuo Stjepan Hranjec (2004.). Osim tih elemenata odnosno kriterija, modernu bajku također obilježava posezanje za novim motivima i zbivanjima u okviru već poznate teme. Tipičan primjer je bajka Paje Kanižaja *Crvenkapica s plavom kapom*, gdje se već naslovom sugerira nova bajkovitost (Kos-Lajtman, 2008: 179).

Svim ovim značajkama moderne bajke treba pribrojiti još jednu, koju u svom stručnom radu „Bajke i Crvenkapica“ uočava profesorica razredne nastave Jasna Cvitanič: „Moderne bajke. One predstavljaju svijet bajki sasvim drugačije od, recimo, Grimmove bajke. Primjećujem da u modernim bajkama nedostaju elementi zla. Međutim, bajke su uvijek sadržavale zlo, koje, po mom mišljenju, u modernim bajkama gotovo da i ne postoji. Vještice

više nisu zle već glupe i ismijane, zmajevi više ne love princeze, čudovišta su prijateljska, vukovi više ne jedu ovce, već im kuhaju vegetarijanske večere“ (Cvitanich, 2021: 3). Trend izbjegavanja „nasilja“ i „govora mržnje“ u društvu prelijeva se u književnost bajki, pa one tendiraju postati zaista bajkovite odsutnošću zla odnosno izbjegavanjem antinomije dobro – zlo. Modreni junaci bajki najčešće samo nehotice griješe te se zbivanje „vrti“ oko ispravljanja pogrešaka, a pouka je da se svaka pogreška može ispraviti bez posljedica, što je posve suprotno životnom iskustvu.

Poseban tekst temi nove bajkovitosti posvetio je Stjepan Hranjec (2004.), istaknuvši tri modela, a zapravo tri stilska originalna odmakta „nove bajkovitosti“ od tzv. brlićevskog modela: prvi je to što u „traganju za fantastičnim ne stvaraju stereotipe...; ... nema pravila u građenju fantastičnog svijeta, on je začudan, originalan i samosvojan“; drugi je „u igri elementima strukture“, „u novim začudnim likovima i njihovim činima, u nedogađanju (s obzirom na očekujući slijed)“; treći je u stilskim obilježjima „uvođenja novih leksema, poetizacije teksta i raznolikih ritmizacija“ (Hranjec, 2004: 50)

Zaključno, suvremenu hrvatsku bajku možemo datirati u vrijeme nakon Drugoga svjetskog rata, od kada bajke karakterizira više individualnih obilježja, što se prije svega očituje u novim stilskim postupcima, u promjenama granica između zamišljenog i vidljivog svijeta te u nenužnosti isticanja nagrade i kazne. Prisutnost suvremene bajke u nastavi obrađena je u istraživanju, interpretiranom u sljedećem poglavlju.

4. ISTRAŽIVANJE

U okviru tih zaključaka pristupila sam obradi teme suvremene bajke u nastavi hrvatskoga jezika i provela istraživanje među učiteljima. U ovome dijelu rada navedeni su istraživački problemi i ciljevi rada te instrumenti, uzorak i metoda obrade podataka istraživanja.

Pitanja su se doticala tema: prisutnost i korištenje bajke, posebice suvremene, u nastavi Hrvatskoga jezika u školi; motiviranosti učenika za čitanje bajki; metodičkih sustava i metoda u nastavi bajke.

Za potrebe izrade diplomskoga rada provedeno je anketno istraživanje čiji je prvotni cilj bio ispitati zastupljenost i važnost bajke u školama, koje bajke i na koji način učitelji obrađuju

s učenicima, s naglaskom na treće i četvrte razrede, kada je bajka najviše zastupljena te kada učenici imaju spoznaje o ovoj književnoj vrsti i mogu je razlikovati od ostalih. U sljedećem poglavlju predstavljen je tijek i postupak istraživanja.

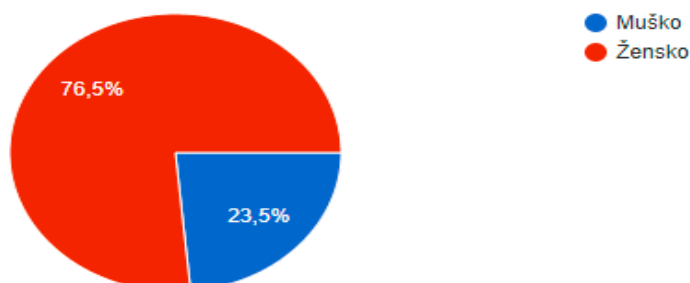
4.1. Metodologija

Istraživanje se provelo pomoću polustrukturiranog anonimnog upitnika namijenjenog učiteljima u primarnom obrazovanju. Upitnik se sastojao od dva dijela. U prvom dijelu prikupljeni su opći demografski podaci o ispitanicima, a u drugom dijelu pitanja koja su se odnosila na recepciju i metodičke pristupe bajkama. Anketni upitnik je postavljen online pomoću Google obrasca i bio je otvoren 30 dana. U istraživanju je sudjelovalo 17 ispitanika (76,5% učiteljica i 23,5% učitelja). Anketni upitnik sastojao se od osamnaest pitanja, a procijenjeno vrijeme potrebno za ispunjavanje istoga bilo je desetak minuta. Petnaest pitanja odnosilo se na bajku, a tri pitanja na spol, radni staž u učiteljskoj profesiji i razinu akademskog obrazovanja. Pitanjima se provjerilo kako učitelji procjenjuju doživljaj bajke svojih učenika, smatraju li da djeca sama kod kuće posežu za čitanjem bajki, čitaju li bajke na inicijativu odrasle osobe (roditelja ili učitelja/ice), obrađuju li bajke u školi prema kurikulu ili prema svojem izboru (trebaju obrazložiti svoj odgovor), u kojoj mjeri učenici pokazuju interes za bajku (u rasponu od nikada do uvijek), kojim se metodičkim sustavima i metodama koriste na nastavi Hrvatskog jezika, smatraju li da način rada koji prakticiraju koristi učenicima za shvaćanje bajke (obrazloženje odgovora), smatraju li da se bajka premalo obrađuje u školama te da li su suvremene hrvatske bajke dovoljno zastupljene u kurikulu; mogu li reći, uz svoje obrazloženje, da li se položaj suvremene bajke u nastavi promijenio u posljednjih dvadeset godina te koju bi suvremenu bajku uvrstili u popis lektirnih djela i zašto. U nastavku rada opisani su postupci te izneseni rezultati i zaključci istraživanja.

4.1.1. Rezultati

Spol:

17 odgovora

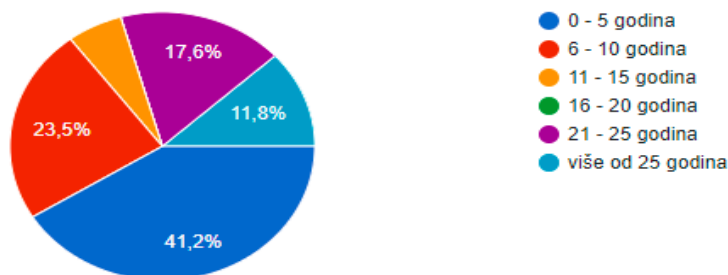

Grafikon 1. Raspodjela ispitanika prema spolu

Drugim pitanjem provjerio se radni staž u učiteljskoj profesiji. Njih 41,2% rade od 0 do 5 godina, 23,5% 6-10 godina, 17,6% od 21 do 25 godina, 11,8 % radi više od 25 godina i jedan je ispitanik (5,9%) odgovorio da radi 11 do 15 godina u učiteljskoj profesiji.

Vaš radni staž u učiteljskoj profesiji:

17 odgovora

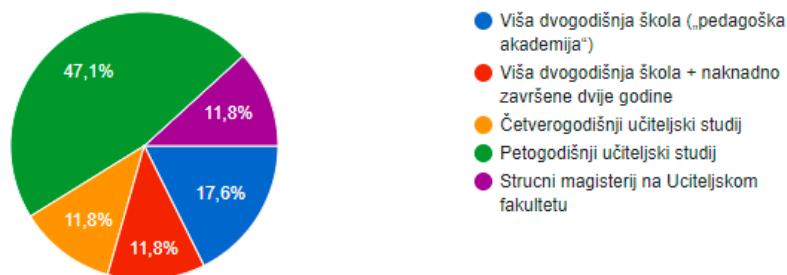

Grafikon 2. Raspodjela ispitanika s obzirom na godine radnog staža u učiteljskoj profesiji

Sljedećim pitanjem saznajemo razinu akademskog obrazovanja ispitanika. Najviše ispitanika, njih 47,1%, odgovorilo je da su završili petogodišnji studij; 17,6% završilo je više dvogodišnju školu. Tri različite razine akademskog obrazovanja ima 11,8% ispitanika: stručni magisterij na Učiteljskom fakultetu, višu dvogodišnju školu i naknadno završene dvije godine. Isto tako 11,8% završilo je četverogodišnji učiteljski studij.

Koja je razina vašeg akademskog obrazovanja?

17 odgovora

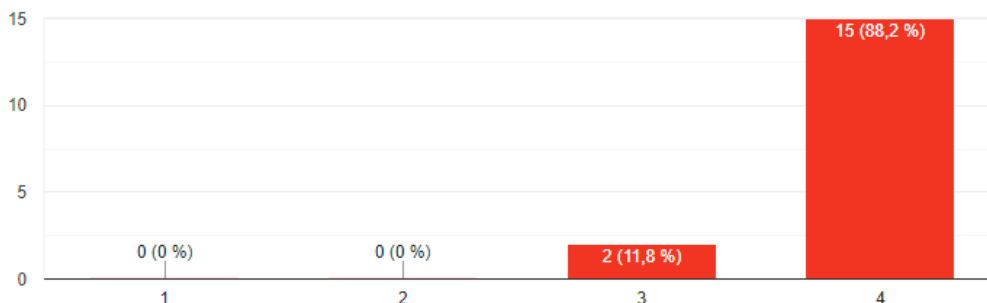

Grafikon 3. Prikaz razine akademskog obrazovanja

Na pitanje smatraju li da učenici u potpunosti afirmativno prihvaćaju bajku kao književnu vrstu, 88,2% ispitanika odgovorilo je potvrdno do je 11,8% odgovorilo da učenici niti prihvaćaju niti ne prihvaćaju bajku kao književnu vrstu, a nitko nije procijenio da učenici djelomično prihvaćaju ili u potpunosti ne prihvaćaju bajku kao književnu vrstu.

Kako procjenjujete doživljaj bajke vaših učenika?

17 odgovora

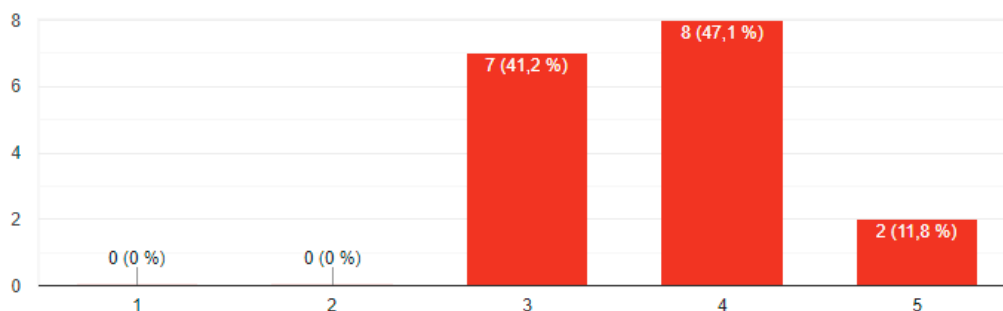

Grafikon 4. Prikaz učiteljeve procjene doživljaja bajke kod učenika

Na pitanje *Smatrate li da djeca kod kuće sama posežu za čitanjem bajki?*, njih 11,8% odgovorilo je da se u potpunosti slaže s potvrdnim odgovorom, 47,1% odgovorilo je da se slaže, 41,2% niti se slaže niti se ne slaže, a nitko od ispitanika nije naveo da se ne slaže niti da se u potpunosti ne slaže, drugim riječima ne smatraju da djeca sama ne posežu za čitanjem bajki.

Smatrate li da djeca kod kuće sama posežu za čitanjem bajki?

17 odgovora

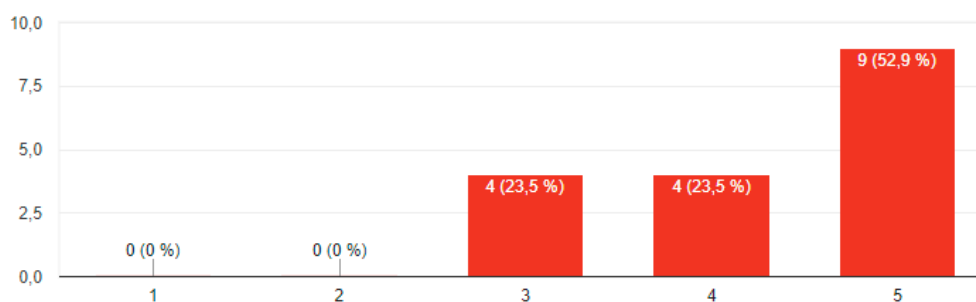

Grafikon 5. Prikaz odgovora ispitanika o čitanju bajki kod kuće

Na pitanje *Smatrate li da djeca čitaju bajke na inicijativu odrasle osobe (roditelja ili učitelja/ice)?* 52,9% ispitanika je odgovorilo da se potpuno slaže s navedenom tvrdnjom, njih 23,5% je odgovorilo da se slažu i isti broj ispitanika (23,5%) je odgovorilo da se niti slažu niti ne slažu s navedenom tvrdnjom. Niti jedan ispitanik nije odgovorio da se ne slaže niti da se u potpunosti ne slaže.

Smatrate li da djeca čitaju bajke na inicijativu odrasle osobe (roditelja ili učitelja/ice)?

17 odgovora

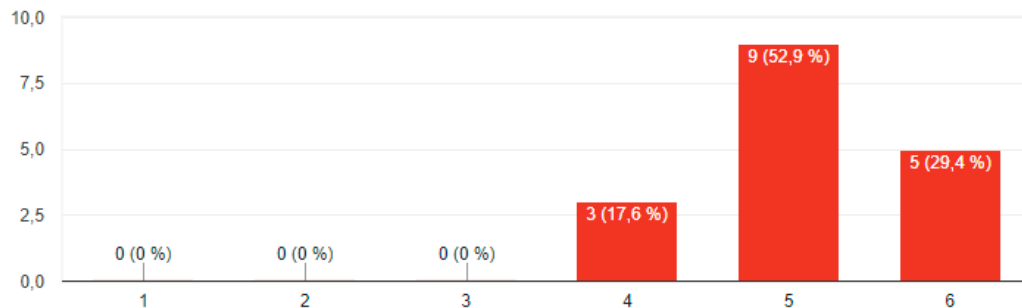
Grafikon 6. Prikaz stavova učitelja da li djeca čitaju bajke na inicijativu odrasle osobe

Na sljedeće pitanje učitelji su morali odrediti *u kojoj mjeri njihovi učenici pokazuju interes za bajku* te je njih 29,4% odgovorilo da učenici uvijek pokazuju interes za bajku, 52,9% smatra

da vrlo često pokazuju interes, a 17,6% ispitanika je odgovorilo da njihovi učenici relativno često pokazuju interes. Nijedan učitelj nije odabrao odgovor *ponekad, gotovo nikada, nikad*.

Odaberite u kojoj mjeri (od 1 do 5) Vaši učenici pokazuju interes za bajku?

17 odgovora

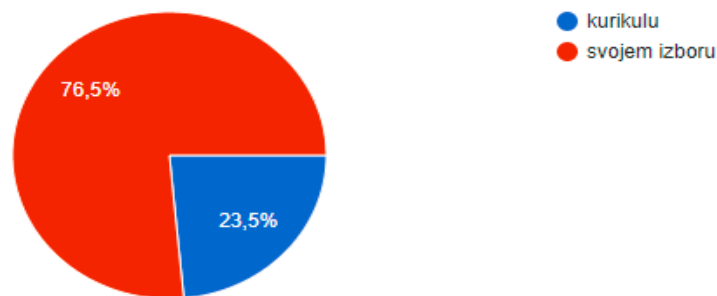

Grafikon 7. Prikaz stavova učitelja o zainteresiranosti učenika za bajku

Na pitanje čitaju li na nastavi djeci bajke prema kurikulu ili svojem izboru 76,5% ispitanika je odgovorilo da čitaju bajke prema svojem izboru, a njih samo 23,5% je odgovorilo da čita bajke prema kurikulu (što je svakako znakovit odgovor za sastavljače kurikula).

Čitate li bajke prema:

17 odgovora

Grafikon 8. Raspodjela učitelja koji čitaju bajke prema kurikulu i prema vlastitom izboru

Ispitanici su trebali obrazložiti odgovor na prethodno odgovoreno pitanje (čitaju li na nastavi djeci bajke prema kurikulu ili i prema svojem izboru). Jedan ispitanik nije odgovorio na postavljeno pitanje, a citirana obrazloženja preostalih učitelja mogu se svrstati u nekoliko kategorija: 1) učitelji odabiru bajku prema svojem izboru (*Često ako odgojna situacija tako*

zahtijeva, odaberem prikladnu bajku; Smatram da nisu sve bajke jednako metodički dobre i da je dobro ponekad napraviti izuzetak i uzeti drugačiju bajku od one koja je propisana nastavnim planom i programom; Također, postoje i brojne suvremene bajke koje nisu zastupljene u kurikulu, a kvalitetne su, djeca ih prihvaćaju te kod djece potiču zanimanje za čitanjem; Procijenim kad mi se uklopi; Ovisno o sastavu razreda i odgojnim ciljevima koje želim postići; Čitam kad god imam vremena čitati, i dok su mali uvijek čitam bajke; Držim se svog izbora, smatram da mogu podučiti djecu novim bajkama; Čitam dosta prema svojem izboru, jer smatram da se neke lektire ne pojavljuju u kurikulumu, a trebale bi); 2) odabiru bajku prema svojem izboru, pri čemu se vode učeničkim interesom (Odradimo obavezni dio, a ostalo prema učeničkim interesima; Čitam bajke prema svojem izboru jer smatram da je važnije pratiti interese djece nego isključivo slijediti kurikulum; Trudim se prema kurikulumu, ali osvrćem se na učenički interes; Prema interesu učenika); 3) slijede kurikulum (Volim se držati datih lektirnih djela; Vodim se time što je preporučeno; Pridržavam se što je zadano, rijetko odstupam; Mislim da nedostaju neke bajke u kurikulumu koje bi djeci bile zanimljivije i poučne). Većina učitelja koristi se dakle i bajkama prema svojem izboru (8 odgovora), pri čemu posebnom kategorijom možemo smatrati odgovore onih koji u prvi plan stavljaju interese učenika (4), dok četvrtina od ukupnog broja potpuno ili uglavnom slijedi kurikulum. Spomenuti odgovori upućuju na to da većina učitelja kreativno popunjava kurikulum vlastitim izborom bajki, vodeći se pritom katkad interesom učenika.

Na pitanje *Kojim metodičkim sustavom se koristite u nastavi Hrvatskoga jezika (dogmatsko-reproduktivni, problemsko-stvaralački, timski, korelacijsko-integracijski, interpretativno-analitički, reproduktivno-eksplikativni, komunikacijski)* ispitanici su sami davali odgovore. Većina je navela više metoda kojima se služe, a troje učitelja izjasnilo se kako se koristi svim metodičkim sustavima, ovisno o sadržaju. Najviše ih je (6) odgovorilo da se koriste problemsko-stvaralačkim metodičkim pristupom, jednak broj odgovora (4) bio je za komunikacijski i interpretativno-analitički pristup, za timski su se opredijelile tri osobe, dvije za korelacijsko-integracijski i jedna za dogmatsko-reproduktivni. Primjena metodičkog sustava, jednog ili više, ovisi o bajci i odgojno-obrazovnom cilju.

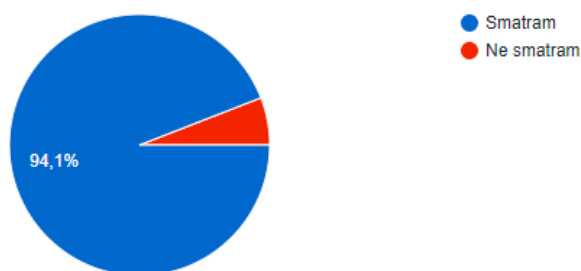
Slijedeće pitanje glasilo je: *Kojim se metodama koristite u nastavi Hrvatskog jezika prilikom obrade bajke?* Citirani odgovori daju se svrstati u nekoliko kategorija: 1) najviše se ispitanika (9) koristi dvjema metodama (*Metodu razgovora, metodu dramske igre; Čitanje, analiza, interpretacija, zamišljanje, izmjena dijelova bajke* – ova metoda može se svesti na čitanje i izlaganje /nap. L. L./; *Metodu usmenog izlaganja i metodu razgovora; Metoda razgovora,*

metoda demonstracije; Čitanja, crtanja, slikovnica, timski rad, frontalni rad, rad u paru; Metoda razgovora i čitanja; Metoda razgovora, usmenog izlaganja, Čitanja, pisanja, timski; Usmena, pismena metoda) 2) tri ispitanika navela su da se koriste svim metodama (*Koristim sve metode; Sve metode; Sve*); 3) četirima metodama koristi se jedan ispitanik (*Čitanje, pisanje, usmeno izlaganje, razgovor*); 4) jednom metodom koristi se također jedan ispitanik (*Metoda čitanja*), dok je dvoje ispitanika navelo metodičke pristupe umjesto metoda (*Problemsko-stvaralački, timski, interpretativno-analitički; Analitičke*). Iz odgovora se zaključuje da se većina učitelja služi s dvije ili više metoda u nastavi bajke, najviše čitanjem (7), razgovorom (6) i izlaganjem (5), tri ispitanika navela su metodu pisanja, a po jedan ispitanik dramsku igru i crtanje. U nekim odgovorima djelomice su, uz metode, ili potpuno navedeni metodički pristupi. Uključujući odgovore „sve“, većina ispitanika kombinira metode čitanja, izlaganja i razgovora, što je, može se reći, uobičajena kombinacija metoda u nastavi Hrvatskoga jezika.

Na pitanje *Smatrate li da metode kojima se koristite u nastavi omogućuju djetetu shvaćanje bajke* 94,1% ispitanika je odgovorilo je potvrdno, a samo jedna osoba ne smatra da su metode koje koristi u nastavi dovoljne za shvaćanje bajke.

Smatrate li da Vaše metode, koje koristite u nastavi, omogućuju djetetu shvaćanje bajke?

17 odgovora

Grafikon 9. Prikaz odgovora učiteljica/učitelja slažu li se da njihove metode omogućuju djetetu shvaćanje bajke

Na pitanje *Ako smatrate da uspjeh nastave nije do vaših metoda, već da su u pitanju drugi čimbenici, navedite ih* ispitanici su morali obrazložiti druge čimbenike ako postoje (u odnosu na prethodno pitanje). Samo je jedan ispitanik odgovorio *Smatram da je i do metoda, a i do toga da djecu zanimaju bajke, da ih prihvaćaju, vole i razumiju*.

Na pitanje *Smatrate li da se bajke premalo obrađuju u školama?* 11,8% je odgovorilo da se slaže ili da se u potpunosti slaže s tvrdnjom da se premalo obrađuju, 52,9% je odgovorilo da se ne slaže niti da se slaže, 23,5% se izjasnilo da se ne slaže, a nitko se nije izjasnio da se u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom da se premalo obrađuju.

Grafikon 10. Prikaz rezultata ispitanika o premalo obradi bajki u školama

Na pitanje jesu li u suvremenom kurikulumu suvremene hrvatske bajke dovoljno zastupljene 7 učitelja, odnosno njih 41,2% odgovorilo je da se slaže da su dovoljno zastupljene, 29,4% niti se slaže niti se ne slaže a isti postotak odgovorio je da se ne slaže s tvrdnjom da su bajke dovoljno zastupljene. Kao što možemo iščitati iz grafikona, nijedan ispitanik se u potpunosti ne slaže niti se u potpunosti slaže.

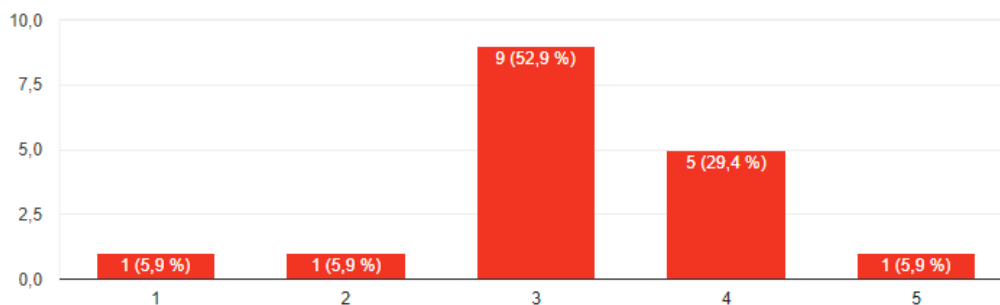
Grafikon 11. Odgovori ispitanika o zastupljenosti suvremenih hrvatskih bajki u kurikulumu

Na pitanje *Smatrate li da se položaj suvremene hrvatske bajke promijenio u posljednjih dvadeset godina u obrazovnim dokumentima i čitankama Hrvatskoga jezika* po jedan ispitanik odnosno 5,9% u potpunosti se ne slaže da se promijenio, ne slaže se ili se u potpunosti slaže. Njih 29,4% odgovorilo je da se slaže, a 52,9% učitelja niti se slaže niti se ne slaže o promjeni

položaja suvremene hrvatske bajke u zadnjih 20 godina i njihovoj zastupljenosti u obrazovnim dokumentima i čitankama.

Smatrate li da se položaj suvremene hrvatske bajke promijenio u posljednjih 20 godina s obzirom na njihovu zastupljenost u obrazovnim dokumentima i čitankama?

17 odgovora

Grafikon 12. Prikaz odgovora učitelja/učiteljica o promjeni položaja suvremene hrvatske bajke u posljednjih 20 godina

Ispitanici su morali obrazložiti odgovor na prethodno odgovoreno pitanje, a odgovori se mogu svrstati u nekoliko kategorija: 1) sve je ostalo isto (*Mislim da je ostalo isto; Smatram da se nije puno promijenio*); 2) položaj bajke je promijenjen (*Osobno smatram da se položaj bajke promijenio zbog pozitivnih utjecaja na odgoj djece i mladih; U prošlosti su bajke bile okrutnije i kao takve povezivane s negativnim utjecajem te namijenjene mladima; Danas su prilagođene najmlađim uzrastima te se s njima učenici susreću i u čitankama uz klasični oblik u vidu lektire; Nekada su više bile zastupljene; Smatram da su prije puno više bile zastupljene u čitankama nego danas; Smatram da se promijenio, prije je bilo više bajki u čitankama; Smatram da se promijenio, nisu zastupljene kao prije; Promijenio se, ima manje bajki; Smatram da se dosta promijenio i način komunikacije i lektire te bajke unutar toga; Neke bajke su se maknule iz čitanki, a smatram da su bile korisne*); 3) promjene su potrebne (*Treba poticati čitanje modernih bajki uz obavezne klasike; Sve se tijekom života, tj. određenog perioda mijenja; Da, trebalo bi više i Ivanu Brlić Mažuranić u redu sve niže razrede, a i u predmetnu nastavu uključiti; Bajka prezaboravljena; Uopće ih nema u knjigama* /prethodna dva odgovora svrstana su u ovu kategoriju jer sugeriraju da su promjene potrebne – nap. L. L.; *Moglo bi ih biti više*); 4) ne može ocijeniti (*Ne znam jel se promijenio*). Zanimljivo je da među ispitanicima koji su odgovorili da je položaj bajki promijenjen šestoro odgovorilo da se

promijenio tako što ima manje bajki nego prije. Očito je riječ o ispitanicima s duljim nastavničkim stažem. Iz odgovora svrstanih u drugu i treću kategoriju može se zaključiti da bajka u nastavi Hrvatskoga jezika treba biti zastupljenija.

Na posljednje pitanje *Koju biste suvremenu hrvatsku bajku stavili na popis lektirnih djela i zašto?* odgovorilo je 13 ispitanika. Dio ispitanika odgovorio je općenito: većina pritom izrijeком navodi ili neizravno upućuje da bi bilo potrebno uvrstiti naslove hrvatskih bajki na popis lektirnih djela, ali ne navodi nijednu bajku (*Hrvatske bajke vrijedne su i djeca bi trebala za njih znati, Ne mogu se sjetiti trenutno; Ne pada mi na pamet ni jedna; Ne mogu se sada sjetiti niti jedne; Teško se odlučiti baš za jednu, Zato što govori o vrijednostima života*), jedan ispitanik smatra da postojeći popis lektirnih djela zadovoljava potrebe nastave Hrvatskoga jezika (*Smatram da je popis lektira sastavljen od strane mzo zadovoljavajući*), dok jedan smatra da nema djela koje bi trebalo uvrstiti (*Nema posebnih*). Među onima koji su odgovorili konkretnim prijedlozima, dvoje je navelo spisateljice: Jagodu Truhelku (koja nije suvremena) te Dianu Zalar (*Diana Zalar, jer ima odlične knjige bajki sa suvremenom tematikom*), dok je troje navelo *Malog princa*, a jedan ispitanik *Alicu u zemlji čudesa*, iako to nisu hrvatske bajke, a nisu ni suvremene. No i iz tako strukturiranih odgovora može se zaključiti da učitelji vide potrebu i mogućnost uvrštenja novih naslova bajki na popis lektirnih djela, uključujući suvremenu hrvatsku bajku.

4.2. Rasprava

Svojim su odgovorima anketirane učiteljice i učitelji pridonijeli stvaranju jasnije slike u mjestu i ulozi (suvremene) bajke u nastavi Hrvatskoga jezika. Prije svega, iz odgovora se može zaključiti kako im je bajka vrlo važna i korisna književna vrsta u nastavi Hrvatskoga jezika, kako u obrazovnim ciljevima, tako posebice povoljno utječe na odgoj učenika. Etička odnosno moralna dimenzija bajke nenadomjestiva je. Isto tako, učenici, prema mišljenju ispitanika, afirmativno prihvaćaju bajku u nastavi te rado čitaju bajke i izvan nastavnog kurikula i procesa, bilo po uputi starijih (roditelja, učitelja), bilo na vlastitu pobudu.

Od odgovora na postavljena pitanja svakako je indikativan onaj koji govori da velik dio učitelja s djecom obrađuje i bajke koje nisu predviđene kurikulumom u nastavi Hrvatskoga jezika 1.-4. razreda osnovne škole. Očito je da upravo u nastavi bajke vide kreativan slobodan prostor. To je potvrđeno i u slobodnim odgovorima na pitanje kojim se metodama koriste,

gdje se, osim klasičnih metoda čitanja, izlaganja i razgovora, navode i timski rad, rad u paru, dramska igra, izmjena dijelova bajke, demonstracija. Znakovito je također da većina učitelja, iako anketa nije reprezentativna, no svakako je indikativna, smatra da je suvremena bajka nedovoljno zastupljena u nastavi, odnosno da bi mogla biti više. U odgovoru na pitanje koje bi suvremene bajke imale biti zastupljene u nastavi Hrvatskoga jezika čak troje navodi bajku *Mali princ*, koju se uvjetno može smatrati suvremenom, dok po jedan odgovor apostrofira spisateljice Jagodu Truhelku, koja, kako je rečeno, nije suvremena spisateljica, i Dianu Zalar te bajku *Alicu u zemlji čudesas*, koja, isto tako, nije suvremena bajka. Odgovori na ovo pitanje upućuju na nedovoljnu jasnoću poimanja značajki suvremene bajke.

Zaključno, anketa je pokazala da bajka ima važno i nenadomjestivo mjesto u nastavi Hrvatskoga jezika i uopće u školskoj i izvanškolskoj lektiri. U tom kontekstu važno mjesto ima i suvremena bajka, koja, osim na klasična odgojna pitanja dobra i zla, nagrade i kazne, prema ocjeni učitelja, suvremenim učenicima odgovara na životne mijene i pitanja na njima razumljiv i prihvatljiv način, počevši od vanjskih, opisnih okolnosti u kojima se radnja suvremene bajke zbiva (grad, velegrad, nove tehnologije, suvremeni način života), do načina pripovijedanja (rječnik i stil razgovora kojima se djeca i mladi danas služe).

5. METODIČKI SUSTAVI NASTAVE BAJKE U HRVATSKOME JEZIKU

Uvijek treba imati na umu da je bajka snažno formativno sredstvo, kako obrazovno, tako odgojno, u ranom i srednjem djetinjstvu, približno između 4. i 10. godine. Može se reći da su bajke bitan dio „povijesti djetinjstva“ (Hameršak, 2011) svakog čovjeka, nekada po usmenoj interpretaciji, a potom, osobito od 19. st. i čitanjem. Njihove tragove nosimo cijeli život, a povremeno ih, osobito kao roditelji ili djedovi i bake, ponovno „aktiviramo“ i otkrivamo kao umjetnički lijepe, zanimljive i poučne priče.

U promišljanju o ulozi bajke u nastavnom procesu uvijek treba imati na umu da je bajka književna vrsta s kojom se djeca najranije susreću i koja, pogotovo ako zavole bajku, ima velik utjecaj na njihov intelektualni i emocionalni razvoj, posebice u ranim godinama školovanja. To je naime životno razdoblje obilježeno brzim i burnim razvojem, koje, uz ostalo, karakterizira bujna mašta i želja za pustolovinom. O tome pišu i brojni pisci bajki, koji su isticali njezin utjecaj na njihov stvaralački razvoj i ljubav prema književnosti. Drugim

riječima, kako ističe Ljiljana Vranjković, čitanje bajki prvi je djetetov doticaj s knjigom i književnošću, kroz koju se lijepim rečenicama i moralnim porukama dobrote i pozitivnih vrijednosti djeca uvode u svijet i u međuljudske odnose te istodobno u svjetove mašte (Vranjković, 2011: 194). „Bajke pomažu djetetu u prepoznavanju i razvijanju istinskih vrijednosti poput prijateljstva, odanosti i hrabrosti. Poistovjećujući se s najdražim likovima, djeca uče izražavati želje, strahove i očekivanja. Uz pozitivan učinak na djetetovo psihološko zdravlje, čitanje priča naglas razvija i moždanu aktivnost, pogotovo u djece predškolske dobi, ali i beba. Slušajući čitatelja, djeca povezuju značenje slova s izgovorenim riječi te na taj način razvijaju koncentraciju i brže nauče čitati. Čitanje bajki pomaže i u jačanju veze između djeteta i roditelja jer atmosfera bliskosti između djeteta i roditelja koja se stvara čitanjem jača međusobnu povezanost i stvara temelj za prisniji odnos u kasnijoj dobi. Za postizanje željnog cilja vrlo je važan i izbor knjige. Potrebno je birati priče i bajke s pozitivnom porukom i moralnom poukom jer one omogućuju djetetu naučiti kako se s optimizmom nositi sa stresnim i nepredviđenim situacijama. Bajke djeci šalju mnogobrojne pouke i savjetuju ih za daljnji život“ (Vranjković, 2011: 194-195).

U okviru tih odrednica, čitanje i interpretacija bajki u nastavi ima više ishoda. Uz opće obrazovne koristi razvoja mišljenja, usvajanja vokabulara, razvijanja usmenog i pisanog izraza i mašte te osposobljavanja učenika za samostalno čitanje lektire i uopće zanimanja za književnost i knjigu, tu su i odgojne koristi razvijanja pozitivnih osjećaja i usvajanja etičkih stavova (Pintarić; Mihoković, 2009; Vranjković, 2011). Da bi se ti ishodi postigli, bajka, kao „jednostavni oblik“ i žanr namijenjen prije svega djeci predškolske dobi i djeci nižih razreda osnovne škole, traži jednostavnost i zanimljivost interpretacije. Pri tome treba zadovoljiti dva temeljna uvjeta: izabrati dobru i umjetnički vrijednu bajku te razgovarati s djecom o bajci – interpretirati je na način njima prikladan. Time se ujedno izbjegava eventualni negativan utjecaj, primjerice prizora nasilja (Težak, 1969: 10-11).

Tim odrednicama treba prilagoditi nastavu bajke. Učitelji se koriste različitim metodičkim pristupima. Primjerice, Petra Ribarić (2015.) u svome radu „Suvremeni metodički pristup bajkama u razrednoj nastavi djelo“ predstavlja dva modela: multimedijски, na temelju bajke *Pepeljuga* Charlesa Perraulta, koje se po nastavnom planu i programu obrađuje u 2. razredu osnovne škole; dok je u komunikacijskom sustavu prikazano djelo Sunčane Škrinjarić *Plesna haljina žutog maslačka*, koje se obrađuje u 1. razredu osnovne škole. Za *Pepeljugu* je predviđeno pet sati nastave: 1. sat - priprema učenika/učenica za slušanje bajke; slušanje bajke; provjeravanje doživljaja; 2. sat - prepričavanje teksta; analiza teksta (interpretacija);

pripremanje učenika/učenica za gledanje igranog filma; 3. i 4. sat - prikazivanje igranog filma i 5. sat - uspoređivanje književnog djela i filma i zadavanje zadataka za samostalan rad kod kuće. Za *Plesnu haljinu žutog maslačka* predviđena su tri: 1. sat ima pet koraka: pripremanje učenika/učenica za čitanje bajke; interpretativno čitanje bajke; provjeravanje doživljaja; prepričavanje teksta i analiza teksta (interpretacija), 2. sat namijenjen je pripremi učenika/učenica za interpretativno čitanje po ulogama i dramaturgiju teksta, a 3. sat dramaturgiji bajke.

Kada je riječ o metodičkim sustavima - uzimajući u obzir najčešću podjelu na dogmatsko-reproduktivni, problemsko-stvaralački, timski, korelacijsko-integracijski, interpretativno-analitički, reproduktivno-eksplikativni, komunikacijski (koji kod raznih autora imaju različite varijante te se, osim toga, uz pojam „metodički sustav“ upotrebljava i „metodički pristup“; Nemeth-Jajić, 2007: https://www.academia.edu/36704947/Metodi%C4%8Dki_pristup_i_sustavi_u_nastavi_hrvatskoga_jezika) - iz prethodno interpretirane ankete moglo se uočiti da učitelji prvenstvo daju problemsko-stvaralačkom metodičkom sustavu, te zatim komunikacijskom i interpretativno-analitičkom, za timski su se opredijelile tri osobe, dvije za korelacijsko-integracijski i jedna za dogmatsko-reproduktivni. Primjena metodičkog sustava, jednog ili više, ovisi o bajci, odgojno-obrazovnom cilju i afinitetima, sposobnostima i pripremljenosti učitelja. Svi sustavi pretpostavljaju metode čitanja, izlaganja, razgovora i pisanja, a „nadogradnju“ čine oblici likovnog, glazbenog ili dramskog izražavanja. Razliku među sustavima većinom čini način motivacije učenika i komunikacije između učitelja i učenika, raspored faza izvođenja nastave te način i oblici (tehlike) korištenja pojedinih metoda. U sljedećem poglavlju predstaviti ću metodičke sustave nastave klasične i suvremene bajke koje sam primijenila u nastavi.

6. NASTAVNI SATI

Održala sam četiri sata nastave Hrvatskoga jezika u 4. razredu Osnovne škole Mala Gorica. U razredu je bilo 18 učenika. Po dva školska sata obrađivala sam klasičnu bajku *Šumu Striborovu* Ivane Brlić-Mažuranić i suvremenu bajku *Tri lisice i šumski car* Anđelke Martić. U obje bajke tijekom nastave uključivao je faze motivacije, određivanja teme, mjesta i vremena radnje, čitanja, nalaženja i tumačenja nepoznatih riječi, analizu likova i prepoznavanje poruke.

Učenici su imali samostalan školski i domaći stvaralački rad. Predviđeni ishod bio je da učenici nakon obrade bajki mogu uočiti sličnosti i razlike između njih, kako prema stilu pisanja, tako i u sadržajnim značajkama i poruci.

U nastavi tijekom koje se obrađivala *Šuma Striborova* primijenila sam interpretativno-analitički sustav. Kao što je poznato, on u prvi plan stavlja doživljaj, koji se pobuđuje interpretativnim čitanjem, a produbljuje se i proširuje analitičkim postupkom, najčešće metodom analize teksta i razgovora, odnosno zapažanjima učenika, kako i se oblikovali zaključci i time postigli odgojno-obrazovni ishodi (Nemeth-Jajić, 2007: https://www.academia.edu/36704947/Metodi%C4%8Dki_pristisadasdupi_i_sustavi_u_nastavi_hrvatskoga_jezika).

U nastavi tijekom koje se obrađivala suvremena bajka *Tri lisice i šumski car* primijenila sam integracijsko-korelacijski sustav, kako bih potaknula interdisciplinarni pristup učenju te dala novu kvalitetu učenju (Krumes-Šimunović; Blekić: 2013, 169). Taj sustav, budući da uključuje međupredmetne veze, omogućio je povezivanje metoda nastave Hrvatskoga jezika i Likovnog odgoja s ciljem da se dodatno potakne kreativnost i aktivnija uloga učenika i, samim time, njihovo veće zadovoljstvo nastavnim satom, čime se postiže kvalitetniji odgojno-obrazovni ishod.

6.1. Klasična bajka

Za primjer klasične bajke odabrala sam *Šumu Striborovu* Ivane Brlić Mažuranić. Predstavila sam se učenicima i najavila da će danas sa mnom provesti dva školska sata na satu Hrvatskoga jezika. Za početak sata odabrala sam metodički postupak igru „oluja ideja“. Upitala sam učenike jesu li je ikada igrali, a zatim sam objasnila kako se igra. Napisala sam naslov bajke „Šuma Striborova“ na ploču, a djeca su na podijeljene papiriće trebali napisati riječi na koju ih asocira. Većina učenika napisala je likove. Nakon te motivacijske igre, u kojoj su se prisjetili likova, podsjetila sam ih da su za danas trebali pročitati spomenutu bajku te sam ih upitala jesu li je svi pročitali. Ispričala sam im o životu Ivane Brlić-Mažuranić te o nekim njezinim djelima. Posebice sam istaknula *Priče iz Davnine*, kojih je dio i *Šuma Striborova*. Objasnila sam da je autorica u priče uvrstila neke likove iz slavenske mitologije, koje ćemo kasnije spomenuti i objasniti. Nakon tog uvodnog dijela usredotočili smo se na priču prepričavanjem. Naizmjenično sam prozivala učenike kako bi svatko ispričao dio priče, nadovezujući se na prethodnog. Na taj način djeca vježbaju koncentraciju jer moraju pažljivo pratiti prethodnike i tako uče slušati jedni druge te vježbaju pravilan izgovor (jasnoća i

naglašavanje riječi). Nakon što su, uz moju pomoć, prepričali bajku, dala sam im vremena da razmisle o onome što su čuli: o likovima i njihovim postupcima i o tijeku fabule. Nakon što su oblikovali prve dojmove upitala sam ih kako su se osjećali dok su čitali bajku i kakav su dojam na njih ostavili likovi. Većina je dogovorila da im se bajka svidjela, da im je bila zanimljiva te da im je bilo uzbudljivo čitati je. Zatim su iznosili dojmove o likovima: koji su im se svidjeli, a koji nisu. Uočili su razliku između zlih (zločestih) i dobrih likova u bajci. Nakon kratkog razgovora zapisujem na ploču: školski rad, naslov, ime i prezime autora, a isto čine učenici u svoje pisanke. Zatim smo obradili nepoznate riječi. Ispisala sam na ploču riječi za koje sam predvidjela da im neće znati značenje: guja, triješće, neuputan, nazlobna, goropadna, dubrava. Svaku nepoznatu riječ pročitala sam u rečenici u kojoj se nalazi te je objasnila učenicima. Posebno sam im usmjerila pažnju na imena iz slavenske mitologije Domaći, Malik Tintilinić i Stribor te im objasnila postanak svakoga od njih. Time je bio završen prvi školski sat.

Drugi sat posvetila sam temi djela, okolnostima zbivanja radnje (zima, šuma). Učenici su ubrzo uočili da se radnja zbiva zimi u šumi. Zatim smo razgovarali o postupcima likovima, i njihovu etičkom profilu, jesu li dobri ili loši, koliko su stvarni odnosno jesu li izmišljeni. Posebice sam se s njima zadržala na raščlambi odnosa sina prema majci i prema guji-djevojci. Teže im je bilo oblikovati odgovor na pitanje o tome što je tema djela. Do nje se došlo nakon razgovora o likovima, mjestu i vremenu radnje i poruci bajke. Objasnila sam učenicima kako je poruka glavna misao pisca u djelu, odnosno ono što je pisac želio reći ovim djelom. Na kraju zapisujem na ploču temu djela, stvarne i nestvarne likove, mjesto radnje, vrijeme radnje i poruku. Nakon obrade bajke dala sam učenicima uputu za stvaralački rad. Trebali su razmisliti o jednom liku iz bajke i prepričati epizodu, najdraži odlomak, iz pozicije jednog od likova. Primijetila sam da neki učenici nisu mogli odgovoriti tom zahtjevu. Za domaću zadaću morali su poredati slijed događaja u bajci i napisati karakteristike svakog lika o kojemu smo govorili na satu tijekom analize likova.

6.2. *Suvremena bajka*

Druga dva školska sata obrađivala sam s učenicima suvremenu bajku *Tri lisice i šumski car* Anđelke Martić. Na početku sata upitala sam ih jesu li spremni za razgovor o bajci koju su kao lektiru morali pročitati kod kuće. Kao motivaciju za daljnji tijek sata odabrala sam četiri zagonetke, čijim bi odgonetanjem djeca spoznala što će biti središnji interes na današnjim satovima Hrvatskog jezika. Odgovori na zagonetke bili su: broj tri, lisica, car i

šuma. Nakon što su učenici odgonetnuli zagonetke, trebali su sastaviti naslov bajke *Tri lisice i šumski car*, što su uspješno učinili. Zatim sam im ukratko predstavila autoricu i njezina djela. Zamolila sam ih da otvore tekst bajke i pripreme se za čitanje. Prozivam ih za čitanje. Svi moraju pažljivo pratiti dok se čita kako bi mogli nastaviti tamo gdje stane prethodni čitač. Već je spomenuto da na taj način djeca vježbaju koncentraciju i uče slušati jedni druge te vježbaju pravilan izgovor (jasnoća i naglašavanje riječi). Učenici su većinom lijepo čitali tekst. Nakon toga nekoliko minuta razgovarali smo o dojmovima: „Koji vas se lik dojmio? Koja je situacija u bajci najviše zaokupila vašu pažnju tijekom čitanja kod kuće?“ Veći dio učenika istaknuo je lisicu Sivodlaku, koja je dobra i poštena. Ona se odrekla dara koji joj je poklonio car da bi spasila svoje sestre od nevolja koje su im uzrokovali njihovi darovi. Nakon toga zamolila sam učenike da otvore pisanke i zapišu sve što napišem na ploču (školski rad, naslov, ime i prezime autora). Nakon toga zapisujem na ploču i riječi za koje pretpostavljam da su im nepoznate: brundav, zburado, zamršeno, osupnute, kavge, gordo, hajka. Tražimo u tekstu nepoznate riječi i razgovaramo o njima. Pročitala sam im rečenice u kojima se nepoznate riječi te im objasnila značenje unutar rečenice. Nakon toga pristupili smo tematskoj analizi i analizi likova. „Koje likove nalazite u bajci? Kako se zovu? Jesu li dobri ili loši?“ Učenici nabrajaju likove: Riđodlaka, Smeđodlaka, Sivodlaka, šumski car, lovci i kralj Nikodem. Razgovaramo o ponašanju i ulozi svakog lika, a djeca izdvajaju šumskog cara i Sivodlaku. Nadalje, zaključujemo kako likovi imaju ljudske karakteristike, uočavamo kako u ovoj bajci likovi nisu kažnjeni, kako to inače biva u bajkama. Govorim učenicima kako u suvremenim bajkama, kao što je ova, zli ili nepromišljeni likovi često ne budu kažnjeni za svoja djela, no kako uvijek jedan lik iz bajke svojim postupcima druge upozori na učinjene pogreške i uputi na ispravno postupanje. U ovoj bajci je to bio šumski car. Zatim razgovaramo o sličnostima i razlikama između bajke *Tri lisice i šumski car* i Šume Striborove. Razlike su u načinu pisanja (stilu), likovima, mjestu i vremenu radnje, poruci. Sličnost je u motivu žrtve: baka u *Šumi Striborovoj* odrekla se povratka u mladost radi dobra svojega sina, dok je Sivodlaka *Tri lisice i šumski car* odbila carev dar da bi spasila nepromišljene sestre. Ponavljamo što je tema, a učenici pokušavaju prepoznati temu na temelju pitanja: „Što se dogodilo na kraju bajke? Kako su se ponašale Riđodlaka i Smeđodlaka, a kako Sivodlaka.“ Nakon definiranja teme zapisujem na ploču likove, vrijeme i mjesto radnje i temu. Zatim ponavljamo što je to poruka te prepoznamo koja je poruka ove bajke. Usmjeravam ih pitanjima na odgovor te poruku djela zapisujem na ploču, a učenici u svoje pisanke. Nakon toga učenici dobivaju zadatak nacrtati naslovnicu bajke (nalazi se u prilogu). Na kraju im zadajem domaću zadaću: poredati slijed događaja i odgovoriti na postavljena pitanja.

6.3. Anketa učenika

Učenicima sam na satu obrade *Tri lisice i šumski car* podijelila anketu. Trebali su odgovoriti na pitanje sviđa li im se više *Šuma Striborova* ili *Tri lisice i šumski car* i zašto (*Koja bajka vam se više sviđela? Zašto?*).

Učenici su odgovorili, citiram:

- „Tri lisice i šumski car mi je zanimljivija. Zato jer su mi se sviđeli likovi i događaji.“
- „Šuma Striborova mi je bolja jer ima puno dobrih likova. Sviđela mi se zbog Malika Tintilinića i zbog Domaćih. Sviđelo mi se jer je baka jako dobra“
- „Bajka Tri lisice i šumski car mi je bolja zato što su likovi bolji i zato što su mi događaji zanimljiviji.“
- „Meni je bolja bajka Tri lisice i šumski car, zato što su likovi obogatili priču i zato što mi je zanimljiva.“
- „Šuma Striborova. Zato što je zanimljiva. Bilo mi je lako pročitati i ima dosta likova.“
- „Šuma Striborova mi se više sviđela zbog likova i jer je zabavna.“
- „Bolja mi je Šuma Striborova jer su mi se sviđeli likovi i bilo mi je zabavno čitati.“
- „Više mi se sviđa Šuma Striborova. Zato što je klasična i ima bolji kraj. Ne radi se o liscama. Zato što je više volim.“
- „Više mi se sviđela Šuma Striborova. Zato što je zabavnija i zbog likova. Šuma Striborova zbog toga što je baka na kraju bila u pravu.“
- „Sviđa mi se Šuma Striborova. Jer je zanimljiva i ima puno likova.“
- „Više mi se sviđela Šuma Striborova. Zato što mi je bilo lakše čitati.“
- „Više mi se sviđa Šuma Striborova jer je zabavnija i poučna. I jer je smiješna.“
- „Šuma Striborova. Zato što sam je kao mali uvijek volio kada mi je mama čitala tu bajku prije spavanja. I dosta je smješnija od ove moderne bajke.“
- „Sviđela mi se Šuma Striborova. Zato što mi se svidio Malik Tintilinić i Stribor. Sviđeli su mi se i Domaći.“
- „Šuma Striborova. Priča je dobra jako dobra. Bilo mi je zanimljivije i lakše čitati.“

Većini učenika više se sviđela bajka *Šuma Striborova*. Iz odgovora možemo uočiti tri razloga zašto im je *Šuma Striborova* zanimljivija: prvi je sugestivnost i brojnost likova, posebice Domaćih i Malika Tintilinića, s kojima su se učenici lako mogli poistovjetiti jer su vedri, veseli, ali i mudri i dosjetljivi, te bake, koja je „jako dobra“ i koja je „na kraju bila u

pravu“; drugi je zanimljivost (napetost, zabavnost, humor) s elementima avanturizma te, na kraju, razlog poučnosti i lakoće čitanja. Drugim riječima, veća dinamičnost razvoja fabule i djelovanja likova u spoju realističkih i fantastičkih elemenata dali su prednost *Šumi Striborovoj* pred lijepom, ali više „basnovitom“ i, čini se, manje zanimljivom pričom *Tri lisice i šumski car*, koja je također dobila glasove zbog likova i zabavnosti, ali bez pojedinosti i navođenju razloga.

7. ZAKLJUČAK ILI ZAŠTO NAM U BAJKAMA TREBAJU ZMAJEVI

Uporabom suvremenih metodičkih sustava, koji uključuju moderne tehnologije i komunikacijska sredstva, može se stvoriti nova, današnjim učenicima prilagođena nastavna situacija. Suvremeni mediji omogućuju nastavniku veću metodičku slobodu. U suvremenom metodičkom pristupu bajkama učitelj više nije samo predavač već organizator i voditelj nastavnog procesa u kojemu učenici aktivno sudjeluju, također i uz pomoć modernih medija. Ovim smo radom prikazali funkcioniranje metodički modela u razrednoj nastavi.

Obrazovna uloga bajke vrlo je važna, kako u nastavi jezika, tako u nastavi književnosti,, no isto je tako važna za razvoj kognitivnih sposobnosti u djece. Ipak u svemu tome ne smije se zanemariti ni zapustiti ono bitno kada je riječ o bajkama, a to je: „Pogled na svijet u bajkama, njihova radikalna odmaknutost od realnosti, koncepcija svijeta koji je u suprotnosti sa stvarnim svijetom, pokazuju to da se u njima čovjekov stvaralački duh oštro suprotstavlja stvarnosti. Bajke se zato mogu promatrati kao izraz čovjekova protesta protiv stvarnosti, kao pokušaj nadoknade za sumornost ovoga svijeta. Svojim otporom protiv realnosti i gradnjom drugačijeg, imaginarnog svijeta, čovjek pokazuje da mu je dano nešto što nema nijedno drugo živo biće: sposobnost da se distancira, da pobjegne iz zbilje pokazujući na taj način svoje neslaganje s njom, svoju pobunu protiv nje i, dok je god svjestan svoje individualnosti i dok je njegova autonomija snažna i nenapadnuta, sposobnost da se s pomoću svojih duhovnih tvorevina brani od problema i stresova, jačajući svoju osobnost“ (Bertoša, 1997, 34).

Slijedom ovoga zaključka može se dodati: uloga i zadaća bajke nije samo odvojiti nas od svijeta, obraniti se od njega ili pobuniti se protiv stvarnosti i suprotstaviti joj se bijegom u imaginarni svijet nego i osposobiti nas da se suočimo sa svijetom takvim kakav jest i da ga mijenjamo. Bajke naime upućuju na to kakav bismo svijet željeli. One podsjećaju da su ljudi

stvoreni za sreću i da je jedini način za to činiti dobro, a izbjegavati zlo. Ponekad zaista okrutne kazne kojima su izloženi zli likovi klasičnih bajki nisu samo u funkciji pravde nego i utvrđivanja istine da je zlo kazna sama po sebi, a dobro isto nagrada. To je bitna funkcija bajke i značajka njezine univerzalnosti. U tome smislu priklanjam se zaključku Jasne Cvitanič: „Dobre bajke jačaju djetetovu maštu, objašnjavaju osjećaje, predlažu rješenja i oslobađaju nesvjesni pritisak. One igraju veliku ulogu u razvoju djeteta. Vjerujem da danas premalo obraćamo pažnju na bajke i zanemarujemo njihovu veliku ulogu u razvoju djeteta. Bez sumnje, bajke djeluju iscjeljujuće na djetetovu emocionalnu ravnotežu i na lijep ga način pripremaju za ulazak u svijet odraslih. Kroz bajke djeca uče istinu i dublji smisao života. Međutim, ako u bajkama više ne bude zmajeva, nećemo ih moći pobijediti“ (Cvitanič, 2021, 7).

8. LITERATURA

Bacalja, Robert, Pavel Šantek Goran (2012). Odisej kao prototip junaka bajke. *Magistra Iadertina*, 1, (7), 21-33.

Beroša, Mislava (1997). O bajkama. *Čemu*, 10, (4), 31-35.

Bettelheim, Bruno (2000), *Smisao i značenje bajki*. Cres: Poduzetništvo Jakić.

Bistrić, Marija; Ivon, Katarina. Teorijski pristupi i recepcijski učinci bajki. *Acta Iadertina*, 2, (16), 131-146.

Biti, Vladimir (1981). *Bajka i predaja*. Zagreb: SN Liber.

Crnković, Milan (1990). *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.

Crnković, Milan; Težak, Dubravka (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početka do 1995. godine*. Zagreb: Znanje.

Cvitanič, Jasna (2021). Bajke i Crvenkapica. *Varaždinski učitelj- digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* 6,(4), 1-7.

Dragaš Magdalena; Dragun, Dragica (2007). Recepcija Andersenovih bajki i metodička interpretacija bajke Ružno pače u nižim razredima osnovne škole. *Život i škola*, 2, (18), 71-82.

Giacometti, Kristina (2013). Od čudesnoga do fantastičnoga: dimenzije svjetova Ivane Brlić-Mažuranić i Nade Iveljić. *Libri & Liberi*, 2, (1), 51-64.

Grgurević, Ivan; Fabris, Katja (2012). Bajka i dijete s aspekta junaka usmonekoknjiževne i filmske bajke. *Metodički obzori*, 1, (7), 155-166.

Hameršak, Marijana (2011). *Pričalice. O povijesti djetinjstva bajke*. Zagreb: Algoritam.

Hranjec, Stjepan (2004). Tri modela nove bajkovitosti. *Umjetnost riječi*, 1, (48), 43-56.

Hranjec Stjepan (2009). Hirovit i objestan kralj Sunčane Škrinjarić. *Zlatni danci 10 - Život i djelo(vanje) Sunčane Škrinjarić*. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku; Filozofski fakultet u Pečuhu, 2009, 121-130.

Hranjec, Stjepan (2010). Poetika Nade Iveljić. Zlatni danci 11 - Život i djelo(vanje) Nade Iveljić. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku; Filozofski fakultet u Pečuhu, ????????

Hranjec, Stjepan (2011). Nova bajkovitost Višnje Stahuljak. Zlatni danci 12 – Život i djelo(vanje) Višnje Stahuljak, Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku; Filozofski fakultet u Pečuhu, 11-18.

Jojić, Lj., Nakić, A., Vajs Vinja, N. i Zečević, V. (2015). Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika. Zagreb: Školska knjiga.

Jolles, André (1978). Jednostavni oblici. Zagreb: Biblioteka.

Katušić, Bernarda (2014). Matoševa modernistička inačica bajke. Anafora, 2, (1), 225-250.

Kos-Lajtman, Andrijana. (2008). Ludička funkcija interferencije usmenih i pisanih poetičkih modela. Riječ: časopis za slavensku filologiju, 14, (4). 170-183.

Krumes Šimunović, Irena; Blekić, Ivana (2013). Prednosti korelacijsko-integracijskoga sustava u pristupu književnom djelu. Život i škola, 29, (59), 168–187.

Pintarić, Ana (2008). Umjetničke bajke: Teorija, pregled i interpretacije. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Matica hrvatska.

Pintarić, Ana; Mihoković, Tanja (2009). Školska interpretacija romana "Divlji konj" Božidara Prosenjaka. Život i škola, 21, (57), 81-92.

Simel, Sanja (2008). Bajkoviti motivi i motivi baštine u zbirci priča Nade Iveljić „Šestinski Kišobran“. Život i škola, 20 (2), (56), 41-60.

Težak, Stjepko (1969). Interpretacija bajke u osnovnoj školi. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Visinko, K. (2005). Dječja priča: povijest, teorija, recepcija i interpretacija. Zagreb: Školska knjiga.

Vranjković, Ljiljana (2011). Lektira u razrednoj nastavi. Život i škola, br. 25 (1), (57), 193-206.

Solar, M. (2007). Književni Leksikon. Zagreb: Matica hrvatska.

Zalar, D. (2010). Stala vila da napoji zmaja: Izbor suvremene hrvatske bajke: Anđelka Martić: Tri lisice i šumski car. Zagreb: Knjiga u centru.

Mrežne stranice:

Bošković-Stulli, Maja (2012). Bajka. U: Maja Bošković-Stulli on the Fairy Tale – Maja Bošković-Stulli o bajci, Libri & Liberi, 1, (2) 279-292. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=148279 pristupljeno 9. 8. 2021.

Fučkar Antonella (2016). Bajke Ivane Brlić-Mažuranić i suvremene hrvatske bajke: komparativni pristup. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Odsjek za učiteljske studije (Čakovec)

<https://zir.nsk.hr/islandora/object/ufzg:114/preview> pristupljeno 12. 8. 2021.

Kežman, Petra (2019). Utjecaj usmene književnosti na suvremenu hrvatsku dječju prozu. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Odsjek za učiteljske studije (Čakovec)

<https://repositorij.ufzg.unizg.hr/en/islandora/object/ufzg%3A1186/datastream/PDF/view> pristupljeno 12. 8. 2021.

Nemeth-Jajić, Jadranka (2007). Metodički pristupi i sustavi u nastavi hrvatskoga jezika.

https://www.academia.edu/36704947/Metodi%C4%8Dki_pristisadasdupi_i_sustavi_u_nastavi_hrvatskoga_jezika

pristupljeno 13. 10. 2021.

Radenović, I. (2014). Dječja biblioterapija, diplomski rad

[http://darhiv.ffzg.unizg.hr/4791/1/Ivana%20Radenovi%C4%87_Diplomski%](http://darhiv.ffzg.unizg.hr/4791/1/Ivana%20Radenovi%C4%87_Diplomski%20rad.pdf)

[20rad.pdf](http://darhiv.ffzg.unizg.hr/4791/1/Ivana%20Radenovi%C4%87_Diplomski%20rad.pdf)

pristupljeno 9. 8. 2021

Ribarić, Petra (2015). Suvremeni metodički pristup bajkama u razrednoj nastavi. Diplomski rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Odjel za odgojne i obrazovne znanosti.

<https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A409/datastream/PDF/view>

pristupljeno 9. 8. 2021.

9. PRILOZI

9.1. Anketni upitnik za učitelje

Poštovane kolegice i kolege,

molim vas da za potrebe izrade diplomskoga rada naslovljenog *Metodički pristupi u suvremenoj hrvatskoj bajci*, ispunite upitnik. Također vas molim da vaši odgovori budu iskreni. Upitnik je anonim i u svakom trenutku možete odustati od odgovaranja na pitanja, a dobiveni rezultati će se upotrijebiti isključivo u svrhe izrade diplomskoga rada.

Lucija Lončarević, studentica 5. godine Učiteljskog fakulteta – Sveučilište u Zagrebu, Odsjek Petrinja

Unaprijed vam zahvaljujem!

Odaberite spol

- 1) M
- 2) Ž

Vaš radni staž u učiteljskoj profesiji:

- a) 0 – 5 godina
- b) 6 – 10 godina
- c) 11 – 15 godina
- d) 16 – 20 godina
- e) 21 – 25 godina
- f) više od 25 godina

Koja je razina Vašeg akademskog obrazovanja?

- a) Viša dvogodišnja škola („pedagoška akademija“)
- b) Viša dvogodišnja škola + naknadno završene dvije godine
- c) Četverogodišnji učiteljski studij
- d) Petogodišnji učiteljski studij
- e) Ostalo: _____

Kako procjenjujete doživljaj bajke vaših učenika?

- 1- U potpunosti ne prihvaćaju bajku kao književnu vrstu; 2 - djelomično prihvaćaju;
- 3 - niti prihvaćaju ni ne prihvaćaju; 4 - prihvaćaju bajku kao književnu vrstu;
- 5- u potpunosti prihvaćaju bajku kao književnu vrstu

Smatrate li da djeca kod kuće sama posežu za čitanjem bajki?

U potpunosti se slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se ne slažem

Smatrate li da djeca čitaju bajke na inicijativu odrasle osobe (roditelja ili učitelja/ice)?

U potpunosti se slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se ne slažem

Odaberite u kojoj mjeri (od 1 do 5) Vaši učenici pokazuju interes za bajku?

Nikad 1 2 3 4 5 Uvijek

Čitate li bajke prema:

- A) kurikulu
- B) svojem izboru

Objasnite odgovor na prethodno odgovoreno pitanje.

Kojim metodičkim sustavom se koristite u nastavi Hrvatskog jezika (dogmatsko-reproduktivni, problemsko-stvaralački, timski, korelacijsko-integracijski, interpretativno analitički, reproduktivno eksplicativni, komunikacijski)?

Odgovor:

Koje metode koristite u nastavi Hrvatskog jezika prilikom obrade bajke?

Odgovor:

Smatrate li da Vaše metode, koje koristite u nastavi, omogućuju djetetu shvaćanje bajke?

- a) Smatram
- b) Ne smatram

Ako smatrate da nije do Vaših metoda, već da su u pitanju drugi čimbenici onda ih navedite.

Odgovor:

Smatrate li da se bajke premalo obrađuju u školama?

U potpunosti se slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se ne slažem

Smatrate li da su u kurikulumu suvremene hrvatske bajke dovoljno zastupljene?

U potpunosti se slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se ne slažem

Smatrate li da se položaj suvremene hrvatske bajke promijenio u posljednjih 20 godina s obzirom na njihovu zastupljenost u obrazovnim dokumentima i čitankama?

U potpunosti se slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se ne slažem

Molim Vas ukratko obrazložite svoj odgovor!

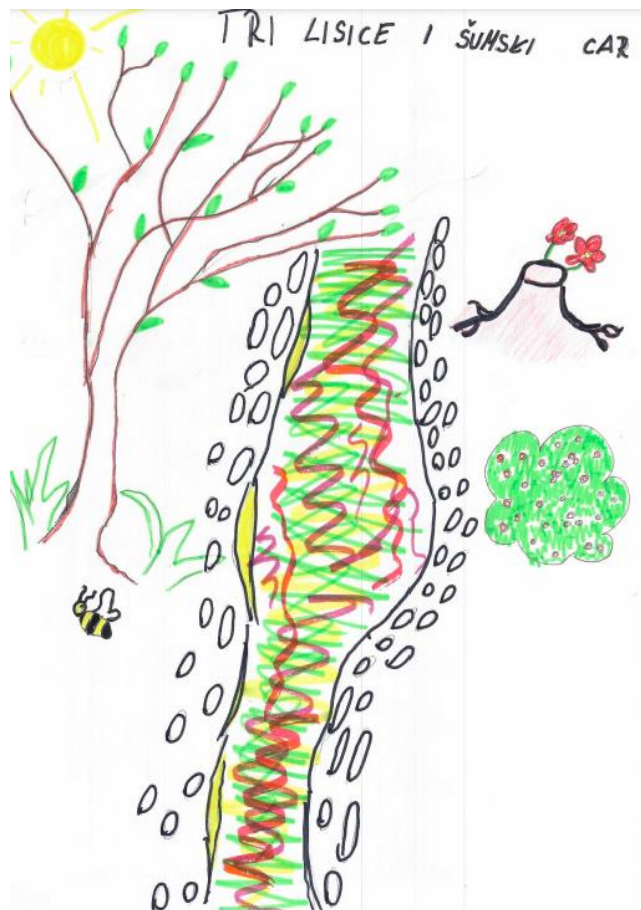
Odgovor:

Koju biste suvremenu hrvatsku bajku stavili na popis lektirnih djela i zašto?

Odgovor:

9.2. Likovni radovi učenika – naslovnice bajke *Tri lisice i šumski car*

TRI LISICE I ŠUMSKI CAR

Tri lisice i šumski car

